

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ШКОЛІ

PERSONALLY ORIENTED APPROACH TO THE STUDY OF UKRAINIAN PHRASEOLOGY IN THE SCHOOL

У статті проаналізовано особистісно зорієнтований підхід до вивчення фразеології у сучасній школі. Відзначено, що під час опанування фразеології доцільно враховувати особистісні потреби учня, мотивувати його до збагачення мовлення фразеологізмами.

Здійснено аналіз останніх публікацій, присвячених особистісно орієнтованому навчанню у контексті педагогіки і лінгводидактики. На основі вивчення наявних поглядів визначено, що фразеологізми у контексті особистісно орієнтованого навчання не досить опрацьовано.

У статті зазначено, що фразеологізми характеризуються семантичною цілісністю, синтаксичною нерозкладністю, відтворюваністю. Компоненти фразеологізму ніколи не сприймаються буквально, що ускладнює запам'ятовування цих одиниць. Через те для вивчення фразеології слід застосовувати ефективні підходи.

У пропонованій розробці акцентовано увагу на особливостях сучасного уроку фразеології. Учитель виходить із того, що сучасний молодий фахівець має володіти достатньою кількістю фразеологізмів, адже ці одиниці збагачують мовлення. Саме особистісно зорієнтований підхід є ефективним у вивченні фразеологічних одиниць. Правильно спланований і проведений урок фразеології формує активний та багатий фразеологічний запас учня, розвиває пізнавальну і творчу активність.

В особистісно орієнтованому навчанні важливою є взаємодія вчителя і учня, побудована на засадах вільного партнерства. Учень – це активний діяч, вмотивований до активності вчителем як помічником і спостерігачем.

Особистісно зорієнтований підхід здійснюється переважно за допомогою таких методів: есе, методу проєктів, методу створення особистісно зорієнтованих ситуацій. Під час написання есе вчитель рекомендує вживати фразеологізми для більш чіткого розкриття теми. Проєктна діяльність за своєю природою індивідуальна, вона вимагає творчих зусиль і пошукової роботи.

Особливо цінними є такі особистісно орієнтовані ситуації, як ефективний метод вивчення фразеологізмів. Запропоновано такі з них, які зацікавляють учнів, мотивують їх до вживання фразеологізмів, зокрема «Ситуація успіху», «Комплімент», «Ввічливість».

Підсумовано, що особистісно зорієнтований підхід є ефективним щодо вивчення фразеологізмів у школі, сприяє кращому їхньому засвоєнню і формує комунікативну компетентність учня.

Ключові слова: особистісно зорієнтований підхід, урок фразеології, український фразеологічний запас, комунікативна компетенція,

взаємодія вчителя і учня, особистісно зорієнтована ситуація, методи навчання.

The article analyzes the personally oriented approach to the studying of Ukrainian phraseology in the modern school. It is noted that during the learning of phraseology it is necessary to allow for the individuality of student, also it is necessary to motivate him to use enough phraseological units.

Recent publications of the personally oriented approach on Ukrainian pedagogy, linguodidactic are analyzed. Different views on this concept allow us to argue that phraseological units in the context of the personally oriented studying are researched insufficiently.

The article states that phraseology is characterized by semantic integrity, syntactic indecomposability, reproducibility. Components of phraseological units never interpreted literally and therefore it is difficult to remember it. It means that effective methods must be used to learn phraseology in school.

Proposed investigation studies the features of modern lesson of phraseology. The teacher makes sure that modern young specialist must know a lot of phraseology. These units enrich language. The personally oriented approach exactly is effective for studying phraseological units. Properly planned and conducted phraseology lesson forms an active and rich phraseological vocabulary of student, develops his cognitive and creative activity.

Interaction between the teacher and student it is important for the personally oriented studying. It is based on principles of free partnership. The student is an active actor; the teacher encourages the student to be active. The teacher must be assistant and observer.

The personally oriented approach realizes by such teaching methods: essay methods, project methods, and creation personally oriented situation. While students write essay the teacher encourages students to use phraseological units. This method will help them better write an essay. Project activity by its nature is individual; it requires big creative effort and search work.

Creation personally oriented situations are very valuable as an effective method of studying of the phraseological units. Various examples of situations are offered: «Situation of success», «Compliment», «Courtesy».

It is concluded that the personally oriented approach is very effective for studying of Ukrainian phraseology in the modern school. This approach is the best, it forms communicative competence.

Key words: the personally oriented approach, lesson of phraseology, Ukrainian phraseological vocabulary, communicative competence, interaction between the teacher and student, personally oriented situation, teaching methods.

УДК 373.5.016:811. (07)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/41/1.13>

Мороз О.А.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри української філології
Маріупольського державного
університету

Тарапата Є.В.,

студентка II курсу магістратури
факультету філології та масових
комунікацій Маріупольського
державного університету

Постановка проблеми. У центрі сучасної освіти, як вищої, так і середньої, – індивідуальність молоді людини, майбутнього фахівця. У педагогіці нині вже усталалося поняття

«антропоцентричність», і «школа майбутнього в Україні мислиться передусім як дитиноцентрична, в якій учителі, батьки і учні перебувають у партнерських взаємостосунках» [3, с. 2]. У центрі

навчання – учні, їхні потреби, інтереси, пріоритети, загалом їхні ціннісні орієнтири, умотивовані сучасним українським життям. Мовна освіта в українській школі має спрямовувати свої зусилля на потреби індивідуального існування учня: свободу і вільний вибір себе, свого світогляду, дій, учинків, позицій; самостійність та особисту відповідальність, саморозвиток і саморегуляцію, самовизначення і творчість [1, с. 47].

У школах України навчання української мови відведено чимало часу, оскільки, як відомо, першою із компетентностей, якою учень має оволодіти, є спілкування державною мовою. Важливе місце у системі мови належить фразеології, а її найкраще засвоєння можливе, на нашу думку, на основі особистісно орієнтованого підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання освіти, зорієнтованої на особистість учня, порушували дуже давно, але практично втілювати почали лише у XXI столітті. Витоки такої освіти приховані у досвіді таких відомих педагогів, як Вітторіно да Фельтре, Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, Я. Корчак, А. Макаренко тощо. Особистісно орієнтований підхід як педагогічна категорія став об'єктом наукових пошуків Г. Балла, Д. Белухина, І. Беха, Є. Бондаревської, Г. Васяновича, С. Максименка, О. Пехоти, О. Савченко, В. Сєрікова та інших. У лінгводидактиці різні питання застосування особистісно орієнтованого підходу на уроках української мови вивчали Л. Варзацька, Н. Голуб, Н. Дика, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, І. Кучеренко, С. Омельчук, М. Пентилюк, О. Пометун, Л. Попова, Т. Окунич, А. Фасоля тощо. Більш докладно питання про особистісно орієнтований підхід опрацювала І. Кучеренко, окресливши його особливості у монографії «Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі» [9], а також у багатьох інших публікаціях [6; 7; 8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча про особистісно орієнтований підхід створено величезну кількість праць у загальній педагогіці, педагогічній психології, лінгводидактиці, але поза увагою залишаються проблеми конкретного його застосування. Наукові дослідження, присвячені урокам української мови, мають переважно загальний характер і не розв'язують особливості вивчення окремих мовних явищ, зокрема і фразеологізмів. Фразеологізми – це особливі одиниці мови, які впливають на якість спілкування учня, на його комунікативну компетентність як майбутнього фахівця. Отже, пропонуване дослідження претендує на заповнення прогалини у царині особистісно орієнтованого навчання фразеології у сучасній школі.

Мета статті. Мета роботи – висвітлення особливостей теоретичного вияву і практичного застосування особистісно орієнтованого підходу

до вивчення фразеологізмів української мови у сучасній українській школі; відстеження доцільності традиційних та інноваційних методів задля ефективного засвоєння фразеології на різних етапах навчання.

Виклад основного матеріалу. Особистісно орієнтований підхід, як уже було зазначено, є ключовим для сучасної мовної освіти. Уміння говорити, коректно комунікувати державною мовою у різних ситуаціях передбачає і вміле, доречне використання фразеологізмів. Вивчення фразеології спирається на важливі лінгводидактичні принципи, з-поміж яких, услід за І. Кучеренко, ми виділяємо такі: інтегрованого навчання мови і мовлення, функціонально-комунікативної спрямованості, текстоцентризму, ситуативності [6, с. 15]. Ефективне навчання фразеології є таким, під час якого учень навчається розуміти фразеологізми і вживати їх у певній ситуації, водночас фразеологічне багатство кожного учня формується індивідуально. Щодо мотивації до засвоєння фразеологізмів, то, на думку Н. Ковальової, фразеологізми «увиразнюють мовлення, роблять його багатшим, яскравішим, невимушеним і легким» [4, с. 55]. Із погляду на лінгводидактику фразеологізми є особливими тим, що їхнє вивчення не є завершеним (протягом одного-двох уроків), а відбувається упродовж усього навчання української мови через постійну актуалізацію у морфології, синтаксисі, стилістиці тощо. Отже, інтегроване навчання найбільше охоплює фразеологізми.

На нашу думку, особистісно орієнтований підхід до вивчення фразеології української мови є досить ефективним. Сучасна лінгводидактика накопичила чимало визначень зазначеного підходу. Зокрема, у «Словнику-довіднику з української лінгводидактики» це поняття визначається як «послідовне ставлення педагога до учня як до особистості, самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і суб'єкта виховної взаємодії» [12, с. 115]. Із цього випливає, що у центрі навчання мови – учень, а вчитель допомагає, мотивує, спрямовує його. У межах особистісно орієнтованого навчання дослідники акцентують увагу на особливій взаємодії у межах навчальної парадигми «учитель – учень», парадигми не авторитарної, а такої, яка передбачає вільний розвиток особистості, «яка під час пізнання зберігає свою індивідуальну неповторність, самобутність і гармонію із довкіллям» [1, с. 47].

У посібнику «Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід» автори наголошують на тому, що учень під час навчання повинен набути нових знань і так само опанувати досвід «бути особистістю», тобто «досвід виконання специфічних особистісних функцій (вибірковості, рефлексії, самореалізації, соціальної відповідальності тощо)» [13, с. 47]. Першочергове завдання

вчителя – мотивувати учня до саморозвитку, заохочувати через здобуття нових знань про фразеологізми до вдосконалення власних мовних і мовленневих умінь.

Сутність особистісно орієнтованого навчання І. Кучеренко вбачає у навчальній взаємодії двох діяльностей – навчання/викладання та учіння, що «передбачає партнерство учасників навчального процесу – учителя і учня, побудоване на ідеях гуманізму, антропоцентризму, дитиноцентризму, стимулювання до творчості і самореалізації учня як особистості, інноватора, патріота, а також умовленого вчителя» [7, с. 3]. Звідси випливає, що в особистісно орієнтованому навчанні змінюються, розвиваються, удосконалюються обидва учасники: учень діє, мотивований успіхом, якісним результатом застосування мовних явищ; учитель отримує новий досвід у роботі із кожним учнем, із його індивідуальністю.

Активне залучення особистісно орієнтованого підходу до вивчення мови дозволяє стверджувати про особистісно зорієнтовану технологію уроку української мови. Такий урок передбачає, що вчитель пропонує суб'єктно зорієнтовану, методично спроектовану модель організації та управління активного учіння, «спрямованого на вирішення і розв'язання спеціально визначених навчальних цілей (пізнавальних, дослідницьких, експериментальних, перетворювальних, проєктних) комунікативно компетентнісного і мовленнево-діяльнісного характеру, різної складності і проблематики» [9, с. 248].

Слід звернути увагу на те, що у різних наукових джерелах ми помічаємо варіантність термінів: особистісно *орієнтований* і *зорієнтований*. На думку С. Омельчука, такі аналоги – явище у лінгводидактиці закономірне, оскільки «пов'язано з особливостями словотворення»: аналізовані пасивні дієприкметники утворено від синонімічних інфінітивів (орієнтувати та зорієнтувати) [11, с. 16]. На нашу думку, синонімія у термінології недоречна, а термін «особистісно зорієнтований» найкраще відображає лінгводидактичну специфіку.

Із огляду на різні погляди, що усталилися у лінгводидактиці, під особистісно зорієтованим підходом до навчання фразеології ми розуміємо концепцію навчання, скеровану на саморозвиток і вдосконалення особистості як учня, так і учителя; у межах цієї концепції фразеологія засвоюється з урахуванням знань, умінь, навичок, досвіду кожного учня з акцентом на його індивідуальних потребах, мотивах, здібностях.

Застосування особистісно зорієтованого підходу сприяє кращому засвоєнню фразеологізмів. Фразеологізм (фразеологічна одиниця) – «це відтворене, цілісне за значенням, стійке за складом і структурою словосполучення» [14, с. 7]. До специфічних ознак фразеологізму науковці

зараховують такі: семантичну цілісність, синтаксичну неподільність, відтворюваність, семантичні перетворення, специфічне фразеологічне значення [15, с. 770]. У складі фразеологізмів слова-компоненти зазнають семантичних перетворень і позначають зовсім інше, зазвичай пов'язане із характеристикою, поведінкою, духовністю, культурою загалом. Наприклад, *гнути спину* – «важко працювати». Через те, що фразеологізми не сприймаються буквально, їх учні засвоюють гірше за інші одиниці мови. Оперативна пам'ять навіть сучасного старшокласника має недостатню їхню кількість. Робота над активним засвоєнням фразеологізмів на уроках мови має бути системною, інтегруватися з іншими темами і видами занять.

До фразеологізмів прилягають прислів'я і приказки, крилаті вислови. Уміння вживати ці одиниці у певних ситуаціях – ознака освіченого фахівця. Вони є «згустками думок і спостережень», уживаються там, «де треба використати «красне слівце» – вихопити найсуттєвіше, коли нічим не заміниш ці крилаті вислови» [10, с. 69]. За допомогою прислів'їв і приказок найкраще вивчати ментальність українського народу. І завдання вчителя – розкривати красу мови через ці дидактичні мовні одиниці. До того ж є традиція: теми до есе подавати у вигляді цих фразеологічних сполучень. Особистісно зорієтований підхід може реалізуватися в тому, що учням учитель дає право вибору: «Оберіть заголовок (прислів'я) для свого есе (наприклад, на тему «Сміх»)».

Якщо учень протягом навчання у школі вживатиме активно фразеологізми у різних ситуаціях, то це вміння значно збагатить, удосконалив його мовлення. Фразеологізми допомагають пізнати національні особливості рідної мови, культури; сформувати ціннісні орієнтири знову ж таки на національних ідеалах, що збільшують знання про світ речей і почуттів через влучну характеристику. Фразеологізми «акумулюють культурні потенції народу, тільки йому притаманним способом вказують на ментальну неповторність нації» [5, с. 45]. І саме через них учні долучаються до української культури та історії, пізнають світ почуттів.

Важливо врахувати і те, що фразеологізми сприяють розвитку словесно-логічного мислення учня, оскільки ці одиниці заґрунтовані на метафорі, метонімії та синекдосі. На думку Н. Ковальнової, фразеологічні одиниці стимулюють інтелектуальну діяльність школярів, особливо старших, розвивають індивідуальні особливості мислення: глибину, гнучкість, широту, усвідомленість, самостійність, чутливість до допомоги, критичність, активність, економність тощо [4, с. 54-55]. Саме такі мисленнєві операції розвиває особистісно зорієтоване навчання фразеології.

Традиційна форма навчання у школі – урок – забезпечує оптимальну реалізацію особистісно

зорієнтованого підходу до навчання фразеології української мови. Водночас слід розуміти, що на системне вивчення фразеології відводиться всього 2-3 уроки у середній школі, а процес подальшого її засвоєння відбувається інтегровано, на інших уроках. Під час інтегрованого навчання також доцільно залучати особистісно зорієнтований підхід. Наприклад, під час вивчення теми «Дієслово» знання із фразеології актуалізуються і розвиваються за рахунок такого завдання: «З-поміж поданих фразеологізмів оберіть один, який вам найбільш до вподоби. Поясніть значення. Замініть дієсловом». Слід добирати фразеологізми, які відповідають віковим особливостям учнів, їхнім інтересам, уподобанням, тобто вчитель на основі досвіду роботи із класом ретельно систематизує потрібні одиниці. Для іншого класу вони можуть бути інакшими. Через те цікавою і корисною є ідея І. Кучеренко щодо створення атласу індивідуальних особливостей і досягнень учнів. У такому атласі учитель, якщо він постійно працює у певному класі, занотовує такі показники: індивідуальні особливості і досягнення учнів, рівень мовних і мовленнєвих навичок, уміння спілкуватися, психологічні особливості, інтереси, захоплення, зорієнтованість на майбутню професію [8, с. 10].

У межах цілого уроку або під час виконання певного завдання на повторення важливо враховувати такі вимоги особистісно-зорієнтованого навчання фразеології: фразеологізми мають бути пізнавальними і не нашкодити змістом особистості учня, формувати його «позитивну особистісну «Я-концепцію» [8, с. 10]. Наприклад, не застосовувати фразеологізми, які стосуються зброї та пияцтва, скеровані образити іншого. Навчальний матеріал із фразеології повинен враховувати психічно-вікові особливості учня і відповідати його лексичному запасу. І найважливіше – вироблення мотивації до засвоєння фразеологізмів на будь-якому етапі, чітке усвідомлення цілей як з боку учителів, так і учнів. Наприклад, цілевизначення можна обговорити із учнями старших класів, наскільки для них важливо вивчати фразеологізми.

Становлення учня як особистості під час вивчення фразеології передбачає три складники: пізнання, творчість, оцінка і самооцінка. Це розвиває розумові здібності, духовну зрілість, налаштовує на позитив. Зокрема, учень як активний суб'єкт намагається зрозуміти фразеологізм, пояснити його, порівнюючи з іншими одиницями; він перебуває в пошуку тих чи інших характеристик, розвиваються його пізнавальні вміння. Процес пізнання втілюється у конкретних результатах діяльності учня: це есе, мініпроект чи проект, інтерактивна ситуація.

Слід відзначити, що спеціально розроблених методів реалізації саме особистісно

зорієнтованого навчання немає. Ми використовуємо вже усталені, однак пристосовані до цього виду навчання. З огляду на це набуває ваги відповідна реалізація у навчальному тексті прагматичних настанов – речень, які використовуються для формулювання завдання. Їхні різні види детально проаналізувала А. Габідулліна [2, с. 4]. Для того, щоб завдання здобуло особистісну зорієнтованість, його слід грамотно сформулювати. І тому обов'язковими компонентами у цьому формулюванні мають бути такі, які звернені до індивідуальності учня: «як кожен із вас вважає»; «як на думку кожного»; «висловіть індивідуальне бачення проблеми» і таке інше.

Найпопулярніший нині вид роботи у школі – есе. Написання есе відбувається у межах спеціальних уроків зв'язного мовлення або з метою повторення мовного матеріалу. До основного завдання есе учитель може додавати і такі, що розвивають уміння вживати фразеологізми із певної теми. У такому випадку завдання посилюють фразою: «Які фразеологізми, на вашу думку, дозволять найкраще розкрити тему?».

Особистісно зорієнтоване навчання пов'язане із креативністю учня, яку він може реалізувати під час створення проєктів. Метод проєктів передбачає активну творчу діяльність, мотивує учня до пошуку і дослідження. Власне, сама проєктна діяльність створює оптимальні умови для активної навчальної енергії, яку учень із умілою допомогою учителя скеровує на фразеологію. На нашу думку, проєктна діяльність передбачає мініпроекти та великі за обсягом наукові дослідження. Наприклад, завдання зі створення інфографіки або слайду презентації (на основі образної ситуації фразеологізму, фразеологізмів-синонімів) слід розглядати як мініпроект. Учень сам шукає фразеологізм, який хоче відтворити через малюнок або схематично. Очевидно, що унаочнене сприймання фразеологізмів забезпечує краще їхнє запам'ятовування, розвиває зорову пам'ять та увагу.

Найбільшою мірою творча енергія учня, його вміння дослідника виявляються під час виконання більших проєктів – наукових досліджень у межах Малої академії наук. Такі проєкти учень виконує за допомогою вчителя, але і реалізує власні науково-пошукові вміння. Ефективність цього методу однаково залежить від обох учасників процесу: учителю слід виважено підійти до вибору виконавця роботи, оцінити його можливості, тоді як учень повинен розуміти відповідальність проєкту і мати бажання працювати із фразеологією.

Ефективними методами навчання фразеологізмів ми вважаємо метод вправ, а саме у формі особистісно зорієнтованих ситуацій. Над такими ситуаціями працювали І. Кучеренко, О. Пехота, О. Савченко, І. Серіков. Учитель моделює ці

ситуації, а учень завдяки своїй уяві намагається їх відтворити. До основних характеристик особистісно зорієнтованих ситуацій зараховують: життєвість та особистісність контексту, діалогічність, ігрову самоімітацію, творчість [8, с. 13]. Наприклад, щодо фразеологізмів можлива «Ситуація успіху»: «Кожен із вас має хобі. Опишіть, яких успіхів ви досягли у його реалізації. Уживайте фразеологізми, які вважаєте за потрібне». Подібні вправи-ситуації: «Комплімент», «Ввічливість», «Поведінка», «Моя зовнішність» тощо.

Особистісно зорієнтоване навчання – це педагогічна співпраця, де «учень стає на шлях свободи учіння, дослідного учіння, а педагог опановує способи розвивальної допомоги» [1, с. 48]. У цій співпраці учитель так само працює над собою і його мовленнєва поведінка, насамперед щодо вживання фразеологізмів, повинна бути певним зразком. Скажімо, для характеристики учня чи ситуації учитель може використовувати оцінні фразеологізми: не виконав завдання – *ліньки напали*; не уважний на уроці – *ловить вітер*; дощ за вікном – *лє як із відра*; знайти важливий матеріал – *добути із дна морського*. Отже, учитель не просто допомагає, але і працює над собою, шукає нові знання із фразеології.

Висновки. Застосування особистісно зорієнтованого підходу до вивчення фразеології української мови зумовлено потребами збагачення фразеологічного складу учнів. Уживати фразеологізми української мови у певній ситуації відповідно до потреб, інтересів, здібностей – це важливе вміння молодшої людини. Комунікативна компетенція деталізується та увиразнюється за рахунок використання фразеологізмів.

Ефективне засвоєння фразеологізмів відбувається за допомогою таких методів, які набувають особистісно зорієнтованого забарвлення: написання есе, створення мініпроектів і науково-дослідних робіт, залучення особистісно зорієнтованих ситуацій. Усі види роботи заґрунтовані на педагогічній співпраці учня як активного діяча та учителя як активного помічника і спостерігача. Кожен учасник навчання фразеології докладає максимальних зусиль, аби співпраця мала плідні результати. Учні усвідомлюють важливість уживання фразеологізмів для майбутньої фахової комунікації, учителі так само постійно актуалізують знання фразеології, перебувають у позиції самовдосконалення і саморозвитку.

У подальших дослідженнях не менш важливо ретельно проаналізувати особливості реалізації

особистісно орієнтованого підходу до вивчення фразеологізмів у дистанційних умовах, його поєднання із комп'ютерними технологіями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Варзацька Л. Особистісно зорієнтоване навчання в старшій школі. *Вісник Львівського університету. Серія філологічні науки*. 2010. Вип. 50. С. 47-56.
2. Габідулліна А. Р. Навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен. *Мовознавство*. 2009. № 6. С. 70-78.
3. Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні. *Дивослово*. 2018. № 1. С. 23-27.
4. Ковальова Н. Фразеологізми як ефективний засіб удосконалення мовлення старшокласників. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 22 (209). Ч. II. С. 50-56.
5. Коцар О. Фразеологізми з антропоцентричним компонентом: особливості опрацювання. *Дивослово*. 2020. № 7-8. С. 45-49.
6. Кучеренко І. Загальнодидактичні і лінгвометодичні вимоги до сучасного уроку української мови. *Українська мова й література у сучасній школі*. 2013. № 10. С. 12-17.
7. Кучеренко І. Особистісно зорієнтоване навчання – домінуюча модель реалізації концепції «Нова українська школа». *Дивослово*. 2018. № 10. С. 2-4.
8. Кучеренко І. Особистісно зорієнтоване навчання – домінуюча модель реалізації концепції «Нова українська школа». *Дивослово*. 2018. № 11. С. 9-14.
9. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: Монографія. Умань, ФОП Жовтий О.О., 2014. 410 с.
10. Нечепуренко О. Прислів'я та приказки як носії ментальності народу. *Українська мова та література*. 2013. № 1-2. С. 69-73.
11. Омельчук С. Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності. *Українська мова і література в школах України*. 2014. № 10. С. 14-19.
12. Пентиліук М. І., Горошкіна О. М., Попова Л. О., Нікітіна А. В., Мордовцева Н. В. Словник-довідник з української лінгводидактики / За заг. ред. М. Пентиліук. Харків: Видавнича група «Основа», 2016. 172 с.
13. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2012. 436 с.
14. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасно української мови: Навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 494 с.
15. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. 833 с.